

DOI: 10.15276/ETR.03.2025.2
 DOI: 10.5281/zenodo.15749959
 UDC: 336.77
 JEL: G21, G32, Q1, Q12, Q14, M20

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

BANK LENDING AS AN IMPORTANT TOOL FOR ENSURING FINANCIAL STABILITY OF AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTION ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

Svitlana V. Andros, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
 National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"
 National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-5561-901X
 Email: andros.sv@ukr.net

Received 27.02.2025

Андрос С.В. Банківське кредитування як важливий інструмент забезпечення фінансової стійкості підприємств агропромислового виробництва в умовах повоєнного відновлення економіки. Науково-методична стаття.

У статті проведено аналіз вітчизняної практики банківського кредитування сільськогосподарських підприємств для забезпечення їх фінансової стійкості. Досліджуються ресурсні та інституційні можливості банків у довгострокових фінансових потребах підприємств агропромислового виробництва. Встановлені проблеми участі кредиту у розвитку підприємств аграрної сфери. Проведено оцінку впливу банківських кредитів на параметри розвитку сільськогосподарських підприємств. Виявлено фактори, причини та умови, що стримують плідну взаємодію банків з аграрним сектором. Запропоновані пріоритетні напрямки розширення взаємодії банків та сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення їх фінансової стійкості. Удосконалено механізм залучення кредитних ресурсів для економіки, виходячи з перспективних напрямів розвитку взаємодії банківських установ та суб'єктів аграрного підприємництва.

Ключові слова: агропромислове виробництво, банки, кредит, кредитні ресурси, механізм кредитування, сільськогосподарські підприємства, фінансові інструменти, фінансові потреби, фінансова стійкість

Andros S.V. Bank Lending as an Important Tool for Ensuring Financial Stability of Agro-Industrial Production Enterprises in the Conditions of Post-War Economic Recovery. Scientific and methodical article.

The article carried out an analysis of the current practice of bank lending to rural agricultural enterprises to ensure their financial stability. The resource and institutional capacity of banks to meet the long-term financial needs of agro-industrial production enterprises is monitored. Problems regarding the participation of credit in the development of agricultural enterprises have been identified. An assessment of the influx of bank loans on the parameters of the development of rural agricultural enterprises was carried out. Factors have been identified that are responsible for promoting close cooperation between banks and the agricultural sector. Priority directions for expanding interaction between banks and rural enterprises in the context of ensuring their financial stability have been established. The mechanism for obtaining credit resources for the economy has been improved, based on promising directions for the development of mutual interaction between banking institutions and agricultural business entities.

Keywords: agricultural production, banks, credit, credit resources, credit mechanism, agricultural enterprises, financial instruments, financial needs, financial stability

Суб'єкти сільського підприємництва є важливим елементом економічної системи, отже створення сприятливого кредитного середовища для їхнього розвитку має велике значення для досягнення сталого економічного зростання України. Банківське кредитування є невід'ємною частиною ринкової економіки, яка безмірно впливає не тільки на розвиток аграрного виробництва, а й на збільшення та прискорення грошового обороту країни. Фінансова стійкість підприємств агропромислового виробництва значною мірою залежить від забезпечення цих суб'єктів фінансовими ресурсами у достатній мірі. Однак до тепер існуючий попит українського аграрного сектору на кредитні кошти покривається недостатньо.

Визначальними причинами гальмування зростання обсягів банківських сільськогосподарських кредитів, спрямованих на комплексне техніко-технологічне переоснащення аграрного виробництва, є висока частка низькорентабельних або збиткових агропідприємств, недостатня платоспроможність і фінансова стійкість потенційних позичальників, високий ризик неповернення наданих коштів. До того ж ринок кредитних ресурсів характеризується недостатнім інституційним розвитком, обмеженим спектром використовуваних фінансових інструментів, відсутністю ефективних диверсифікованих механізмів і кредитних технологій, що враховують особливості функціонування та фінансово-кредитні переваги суб'єктів сільського підприємництва, а також характеризується низькою ефективністю правових механізмів, що забезпечують захист майнових інтересів учасників кредитної операції.

Крім того, банки не мають необхідної капітальної бази для надання «довгострокових» і «дешевих» кредитів для фінансування довгостро-

кових інвестиційних програм розвитку вітчизняного аграрного виробництва. Концентрація банків на роботі з обмеженим набором фінансових інструментів на шкоду виробничому кредитуванню призводить до скорочення обсягів кредитування аграрної галузі.

У цих умовах розгляд проблеми підвищення ефективності банківського кредитування як значущого інструменту забезпечення фінансової стійкості підприємств агропромислового виробництва в Україні представляє безсумнівний науковий і практичний інтерес. Зростає потреба у розробці наукового підходу до проектування банківських механізмів і процедур кредитування та технологій кредитного процесу. Це зумовлює актуальність дослідження кредитних відносин суб'єктів сільського підприємництва, існуючих моделей, схем, інструментів та механізмів для забезпечення сталого зростання підприємств агропромислового виробництва.

Вибір теми статті зумовлений не лише стратегічним масштабом та соціально-економічною значимістю, а й гострою потребою теоретичного та практичного вирішення цієї поставленої життєм проблеми сільського господарства в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Представлена стаття розвиває проблематику, яка у тому чи іншому аспекті отримала висвітлення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. У ході дослідження вивчені та узагальнені праці зарубіжних економістів, які досліджували питання банківського кредитування суб'єктів підприємництва, у тому числі й аграрного сектору. Зокрема, у своїй роботі О. Альшер і М. Кольбехер (Alscher & Kolbecher, 2018) обґрунтували, що прозорий процес подання заявки, кваліфікована контактна особа, позитивна репутація постачальника та прозорість кредитних комісій мають вирішальне значення для успішної розробки бізнес-моделі можливостей кредитування німецьких малих і середніх підприємств [1]. Так, Н. Гасія і Дж. Кікула та С.В. Андрос і В.Г. Герасимчук (Gassiah & Kikula, 2022; Andros & Gerasymchuk, 2023) на засадах виконаного дослідження, рекомендували банкам для більшого залучення клієнтів, зокрема малого і середнього сільського підприємництва знизити відсоткові кредитні ставки. Вчені також порадили комерційним банкам скоригувати період погашення, який має бути досить гнучким у рамках операційного циклу бізнесу для різних суб'єктів підприємництва, у тому числі в аграрній сфері [2,3].

Продовжив дослідження у цьому напрямі Т.С. Мсомі (Msomi, 2023), зокрема вчений запропонував політикам у Південній Африці розглянути можливість зниження процентних ставок і пом'якшити вимоги до застави в цілях покращення доступу до кредитів для малих і середніх підприємств. Одночасно малі і середні підприємства також повинні зосередитися на створенні хорошої кредитної історії, щоб покращити свою кредитоспроможність і збільшити шанси на отримання

позики [4]. Х.М. Осано та Х. Лангітоне (Osano & Languitone, 2016) дійшли висновку про те, що для покращення доступу до фінансування малого і середнього бізнесу є необхідність у розробці більшої кількості програм фінансування та фінансових схем надання допомоги цим підприємствам. Позаяк інформація торкається перспектив фінансування підприємництва, то відповідна інформація має бути доступна і відома всім гравцям на фінансовому ринку [5]. С. Лонгер та Ю. Ернстбергер (Lenger & Ernstberger, 2011) дослідили фінансову поведінку німецьких фірм у кризовий період. Результати аналізу вчених показали, що малі і середні фірми, на відміну від котируваних і великих фірм, що не котируються, особливо залежать від банківських кредитів. Більше того, у період кризи малі та середні фірми не здатні замінити банківські кредити іншими джерелами фінансових ресурсів [6].

Підтримали позицію зазначених вище дослідників Паоло Фіналді Руссо та інші (Finaldi Russo, Paolo et al., 2024), зокрема вчені представили докази того, що шоки, які вразили банківську систему Італії під час кризи 2008-2013 рр., призвели до постійної зміни кредитних стандартів із важливим зрушенням у пропозиції нових кредитів від дрібніших до більших фірм. Вказане може відображати великі труднощі з боку фінансових посередників при видачі кредитів фірмам із значним ступенем інформаційної непрозорості та високими фіксованими витратами порівняно з низьким одиничним обсягом операцій [7]. Н. Хризостом та інші (Christosom et al., 2024) вивчали взаємозв'язок комерційних банківських кредитів з продуктивністю підприємств у муніципалітеті Морогоро, Танзанія. Вчені обґрунтували, як комерційні банківські кредити впливають на фінансові показники цих підприємств, надаючи всебічне розуміння, як фінансова підтримка банківських установ впливає на зростання та фінансову стійкість бізнесу [8].

Результати дослідження С.А. Аделекан та Б.У. Ез (Adelekan & Eze, 2019) також показали, що банківська позика тісно пов'язана з розширенням сільськогосподарського бізнесу і його продуктивністю. Вчені надали пропозиції уряду забезпечити активне просування схеми кредитних гарантій, передусім для малого і середнього сільського підприємництва, щоб покращити ризик кредиторів щодо довгострокових боргових зобов'язань, виданих цим суб'єктам бізнесу. Одночасно бізнесу також необхідно використовувати можливості боргового фінансування для підвищення результатів господарської діяльності, отже фінансової стійкості [9]. Наголошуючи на вагомій ролі малих підприємств в економічному розвитку Азербайджану, Агазаде Ельнур Агшин (Aghazade Elnur Aghshin, 2024) у своїй роботі зосередила увагу саме на підвищенні їхньої фінансової стійкості. Крім того, вчена досить ґрунтовно проаналізувала та оцінила такі індикатори, як загальна прибутковість, чиста прибутковість, чиста рентабельність власного капіталу та загальна рентабельність

виробничих фондів [10]. Дж. Кайнеллі та інші (Cainelli et al., 2020) довели, що приналежність до бізнес-групи полегшує доступ до банківського фінансування, тоді як наявність внутрішнього ринку капіталу, який замінює як рішення про отримання банківського фінансування, так і суму позики, робить фірми, що входять до бізнес-групи, менш залежними від цього фінансування, ніж незалежні фірми [11].

Вивчивши тип фірм та фінансових середовищ, які пов'язані з відносно інтенсивнішим використанням фінансових кредитів, Маттхев Д. Хілл та інші (Hill, et al., 2017) виявили, що фінансування торгових кредитів обирають фірми, які мають більш обмежений доступ до фінансових кредитів [12]. У своїй науковій роботі Л.А. Мвонге і А. Нахо (Mwonge & Naho, 2021) проаналізували та оцінили фактори, що визначають попит на кредити з боку дрібних фермерів. Результати аналізу вчених засвідчили про необхідність зміцнювати мікрофінансові організації та гарантувати дрібним фермерам доступ до сільськогосподарського кредиту з мінімальними та терпимими формальностями для розвитку сільського господарства в Танзанії [13]. Дослідження Дж.М. Нквабі (Nkwabi, 2019) також спрямовано на оцінку таких факторів, як відсутність бізнес-навчання, обмеження капіталу, брак фінансів, погана інфраструктура, відсутність застави, погане виробництво, погані технології, жорстке регулювання, корупція, поганий доступ до ринку, мотивація власників бізнесу, обмежений доступ до інформації, брак людської компетенції та невідповідна сировина, що перешкоджають розвитку малого і середнього сільського підприємництва у Танзанії [14].

Незважаючи на велику кількість науковців, які займаються різними аспектами банківського кредитування суб'єктів підприємництва, деякі моменти, хоч і здебільшого прояснені, залишаються дискусійними донині. Потребують подальшого розгляду проблеми взаємодії фінансово-кредитних установ з економічними агентами аграрного сектору в процесі довгострокового кредитування; пошук довгострокових джерел формування ресурсної бази комерційних банків; підвищення зацікавленості банків у розширенні кредитування підприємств агропромислового виробництва; основних напрямів державної політики щодо фінансової підтримки підприємств аграрного сектору, спрямованих на забезпечення їх фінансової стійкості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

В умовах повоєнного економічного розвитку суб'єктам сільського підприємництва, особливо це стосується малих підприємств, стає все важче користуватися послугами банківського кредиту, як для збільшення обігових коштів, так і для розширення бізнесу за рахунок інвестиційних проєктів. Що ще гірше, суб'єктам сільського підприємництва досить складно отримати доступ до кредитів і грантів від державного та місцевого

фінансування з огляду на незначну величину їх активів. Крім того, спостерігається падіння обсягу реалізації сільськогосподарської продукції, збільшення строку оборотності капіталу та зниження рентабельності аграрного виробництва з огляду на воєнний стан.

На фоні дестабілізації української економіки та погіршення фінансового забезпечення діяльності сільського підприємництва необхідно розглянути напрями формування концептуальної моделі банківського сільськогосподарського кредитування з урахуванням змін у фінансово-кредитних уподобаннях суб'єктів сільського підприємництва, визначених їх поведінковими функціями на кредитному ринку та зумовлених закономірностями розвитку конкурентного банківського середовища.

Таким чином, питання сільськогосподарського кредитування в Україні ще недостатньо вивчені. Раніше проведені дослідження проблеми кредитування підприємств агропромислового виробництва проводились з урахуванням конкретно-історичних умов, які змінилися нині, що не дозволяє у повній мірі застосувати отримані результати в умовах воєнного стану. Недостеменно опрацювання дослідницького питання щодо розвитку банківського кредитування як винятково значущого інструменту забезпечення фінансової стійкості підприємств агропромислового виробництва в умовах повоєнного відновлення економіки актуалізує тему наукового пошуку.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розвиток методичних підходів до вдосконалення банківського кредитування як важливого інструменту забезпечення фінансової стійкості підприємств агропромислового виробництва в умовах повоєнного відновлення економіки.

Методологічне обґрунтування. Методологічним підґрунтям статті стали теоретичні погляди, викладені в наукових працях українських і зарубіжних вчених у сфері банківського кредитування суб'єктів бізнесу, а також у нормативних документах державних органів, що сприяють розвитку сільського господарства. При вивченні визначеної проблеми використовувалися різні взаємодоповнюючі методологічні підходи, що дозволило реалізувати стратегічну мету наукового пошуку. При обробці, вивченні та аналізі зібраних матеріалів було використано низку економічних методів дослідження, об'єднаних системним підходом до вивчення проблеми банківського сільськогосподарського кредитування. На різних етапах роботи над статтею використовувалися такі методи: аналітичний – при здійсненні оцінки впливу банківських кредитів на параметри розвитку сільськогосподарських підприємств; економіко-статистичний – при проведенні аналізу вітчизняної практики банківського кредитування сільськогосподарських підприємств для забезпечення їх фінансової стійкості; абстрактно-логічний – при дослідженні ресурсних та інституційних можливостей банків у довгострокових фінансових потребах підприємств агропромислового вироб-

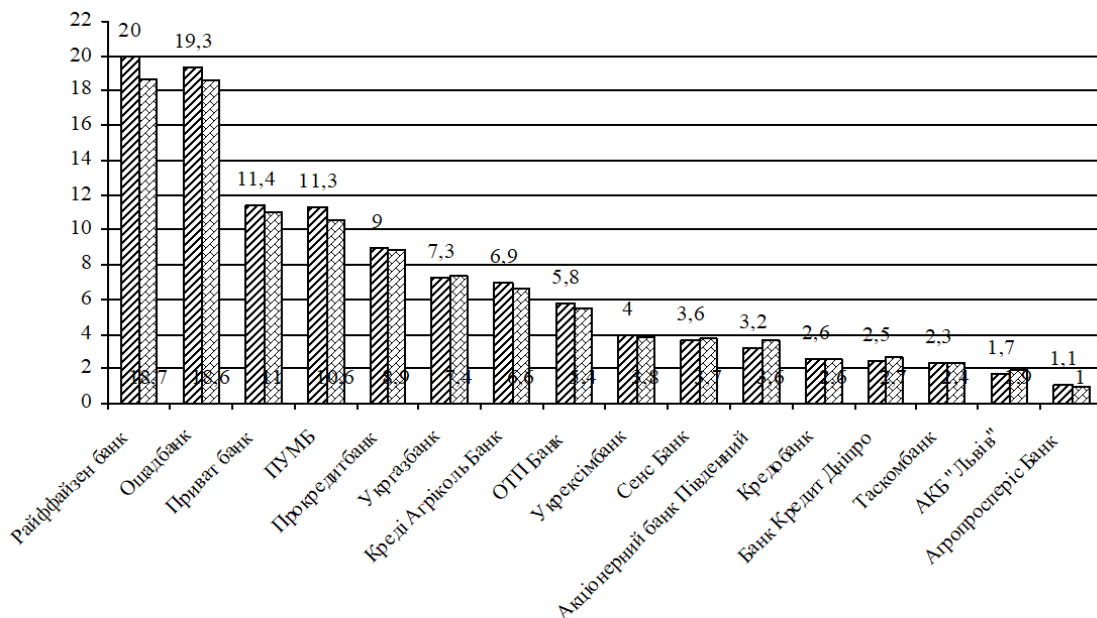
ництва; діалектичний метод розуміння економічних явищ – при обґрунтуванні факторів, причин та умов, що стримують плідну взаємодію банків з аграрним сектором; аналіз і синтез – при визначенні пріоритетних напрямів розширення взаємодії банків та сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення їх фінансової стійкості; групування – при встановленні проблемних аспектів участі кредиту у розвитку підприємств аграрної сфери; порівняння – при вивченні механізму залучення кредитних ресурсів для економіки, виходячи з перспективних напрямів розвитку взаємодії банківських установ та суб'єктів аграрного підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Одним із найважливіших довгострокових пріоритетів державної економічної політики країни є сталий розвиток сільського господарства. Підвищення доступності кредитних ресурсів є однією з передумов сталого розвитку агропромислового комплексу та економіки в цілому. Нині

аграрний сектор України переживає процес системної трансформації, який покликаний шляхом повоєнного відновлення економіки забезпечити перехід на якісно новий рівень розвитку. Під впливом російської військової агресії український агробізнес зіткнувся з безпрецедентними викликами. Злободневною проблемою стало підвищення активності сільського населення та сприяння розвитку малого та середнього сільськогосподарського підприємництва. Через сезонність і тривалість виробничого циклу наслідки цього явища більш важкі, ніж в інших галузях економіки. У зв'язку з неможливістю покриття потреби в оборотних коштах за рахунок власних джерел та тривалістю виробничо-фінансових циклів у цій галузі виникає підвищена потреба в кредитних коштах.

В світлі окресленого, нами представлено залишки коштів за кредитами, наданих банками сільському господарству та мисливству станом на 1 вересня та 1 грудня 2024 року (рис. 1).

▣ Залишки коштів за кредитами банків, наданих сільському господарств станом на 1 вересня 2024 р., млрд грн

▣ Залишки коштів за кредитами банків, наданих сільському господарств станом на 1 грудня 2024 р., млрд грн

Рисунок 1. Залишки коштів за кредитами сільському господарству та мисливству у портфелі топ 16 банків станом на 1 вересня та 1 грудня 2024 року, млрд. грн.

Джерело: складено автором за матеріалами [15]

Як видно на рис. 1, у вересні 2024 р., як і у грудні 2024 р., найбільшим бізнес-кредитором за обсягом портфеля сільському господарству та мисливству за даними НБУ був Райффайзен Банк (майже 20 млрд. грн.). Другу і третю сходинки зайняли Ощадбанк і Приватбанк (19,3 млрд грн і 11,4 млрд грн. відповідно). Так, ПУМБ (11,3 млрд грн.), Прокредитбанк (майже 9,0 млрд грн) та Укргазбанк (7,3 млрд грн.) зайняли четверту, п'яту та шосту позиції відповідно в цьому рейтингу. Сьоме місце за обсягом кредитного портфеля сіль-

ському господарству та мисливству займав комерційний Креді Аґріколь Банк (6,9 млрд грн.) [16].

Таким чином, у цілому по банківській системі у трійці лідерів за обсягом сільськогосподарських кредитів за даними НБУ у вересні 2024 р., як і у грудні 2024 р., були комерційний – Райффайзен Банк та державні – Ощадбанк і Приватбанк. Загалом серед лідерів по кредитуванню сільського господарства та мисливства, як у грудні 2024 р., так і у вересні 2024 р. відзначимо п'ять державних банків України – Ощадбанк, Приватбанк, Укргазбанк, Укресімбанк та Сенс Банк [16].

За станом на 1 грудня 2024 р. у порівнянні з 1 вересня 2024 р. потужні фінансово-кредитні установи, зокрема державні банки (крім Сенс Банку) значно зменшили надання кредитних коштів аграріям.

Розглядаючи поточне кредитування підприємств агропромислового виробництва, зазначимо, що зростання обсягів аграрного кредитування банками обмежене наступними причинами: високий ризик, пов'язаний з відсутністю ліквідної застави; недостатній розвиток механізму застави щодо оцінки вартості заставного забезпечення позики; нестійке фінансове становище суб'єктів АПК через специфіку галузі; відсутність механізму гарантування сільськогосподарських кредитів; різниця в ціні та низька прибутковість; обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування для фермерів, які працюють у порівняно гірших природно-кліматичних умовах; низька культура праці у позичальників та недостатнє знання ринку кредитних послуг, особливо у малих фермерських господарствах; висока залежність кредитоспроможності від неочікуваних обставин, таких як несприятливі погодні умови, висока втрата вартості основних засобів, що, у свою чергу, ставить під загрозу забезпечення фінансової стійкості бізнесу та погашення позики.

Успішна розробка фінансових інструментів підтримки вітчизняних товаровиробників для забезпечення їхньої фінансової стійкості значною мірою визначатиме подальше ефективне функціонування галузі, від якої напряду залежить як продовольча безпека України, так і, з огляду на обсяги експортних поставок життєво важливого зерна, світова продовольча безпека.

Зважаючи на специфіку виробничого процесу, аграрний сектор має помітні особливості в

організації процесу банківського кредитування. Це пов'язано з сезонним характером виробництва, безперервністю виробничого процесу, здатністю сільського господарства виробляти власну продукцію, тривалістю кругообігу оборотних коштів, високою залежністю від природно-кліматичних умов, високими економічними ризиками.

Незважаючи на проблеми, які обмежують доступність кредитних ресурсів, у підприємств агропромислового виробництва є переваги, які роблять їх привабливими для банківського капіталу. До них відносяться: стабільний попит на сезонні кредити, пов'язані з проведенням посівних та збиральних робіт. Це дає змогу банкам у певній мірі передбачити виникнення потреб у кредиті та відповідним чином формувати свою фінансову політику; виробництво сільськогосподарської продукції має відносно тривалий цикл, просторово локалізоване і тому зручніше контролюється з боку банків, ніж, наприклад, комерційна діяльність ритейлера. У разі необхідності банку легше контролювати реалізацію та вибуття зернових культур, ніж рух багатьох видів несільськогосподарської продукції; діяльність сільгоспвиробників нерозривно пов'язана з використанням земельних ресурсів. Це робить сільськогосподарське кредитування більш стійким [13].

Водночас доречно наголосити, що однією з найбільших перешкод для фермерських господарств стає відсутність кредитів у сільській місцевості через віддаленість регіональних банківських відділень. Обмеження мають інституційний характер і стосуються як діяльності самих кредитних установ, так і діяльності підприємств, що займаються сільським господарством. По-перше, сільське господарство є виробничою галуззю підвищеного ризику.

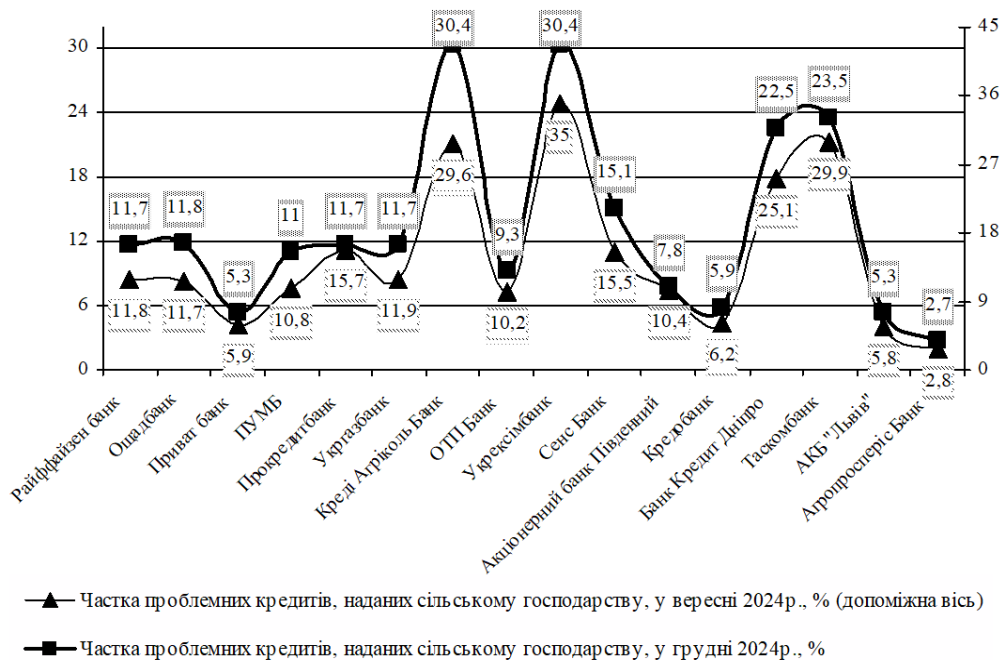

Рисунок 2. Динаміка зміни частки проблемних кредитів у портфелі топ 16 банків, що кредитують сільське господарство станом на 1 вересня та 1 грудня 2024 року

Джерело: складено автором за матеріалами [15]

Існують ризики, пов'язані з природно-кліматичними факторами, які в деяких випадках позбавляють сільгоспвиробників більшої частини врожаю, що, з одного боку, потребує позикового капіталу для організації посіву в наступному періоді та неможливості реалізувати продукцію в даний час і, відповідно повернути кредити, а з іншого боку, банк стикається з ризиком дострокового погашення частини боргу та відсотків за позикою.

У цьому зв'язку доцільно представити динаміку зміни частки проблемних кредитів у портфелі топ 16 банків, що кредитують сільське господарство станом на 1 вересня та 1 грудня 2024 року (рис. 2).

Як видно на рис. 2, станом на 1 грудня 2024 р. «перше місце» за часткою проблемних кредитів сільському господарству та мисливству поділили між собою державний Укресімбанк 30,4% (1 вересня 2024 р. – 35,0%) та комерційний Креді Агріколь Банк 30,4% (1 вересня 2024 р. – 29,6%). Друге та третє місце – Таскомбанк 23,5% (1 вересня 2024 р. – 29,9%) та Банк Кредит Дніпро 22,5% (1 вересня 2024 р. – 25,1%) відповідно. Четверта позиція за часткою проблемних сільськогосподарських кредитів у державного Сенс Банку 15,1% (1 вересня 2024 р. – 15,5%). Станом на 1 грудня 2024 р. у державних – Ощадбанк і Укргазбанк цей індикатор стабільно тримається на рівні (11,8% та 11,7% відповідно) (1 вересня 2024 р. – 11,7% та 11,9% відповідно) [16].

Узагальнюючи ситуацію в банківському секторі, відмітимо, що станом на 1 грудня 2024 р. у порівнянні з 1 вересня 2024 р. у кредитних портфелях Укресімбанку, Таскомбанку, Банк Кредит Дніпро та Сенс Банку частка проблемних кредитів зменшилася (на 4,6%, 6,4%, 2,6% та 0,4% відповідно). У Креді Агріколь Банку частка проблемних сільських кредитів, навпаки, зросла на 0,8%. На фоні лідера за часткою проблемних кредитів, державний Укресімбанк (30,4%) займає лише дев'яту позицію (3,8 млрд. грн.) у кредитуванні сільського господарства та мисливства із банків, включених у нашу вибірку [16].

До відома, станом на 1 грудня 2024 р. у найбільших бізнес-кредиторів за обсягом портфеля сільському господарству та мисливству Райффайзен Банку (18,7 млрд. грн.) та Ощадбанку (18,6 млрд. грн.) частка проблемних кредитів стабільно коливається на рівні 11,7% та 11,8% відповідно. Приватбанк також трохи зменшив даний індикатор з 5,9% у вересні 2024 р. до 5,3% у грудні 2024 р.

Станом на 1 грудня 2024 р. найменше проблемних кредитів сільському господарству та мисливству зосереджено в Агропросперісбанку (2,7%), але при цьому вказаний банк займає останню позицію у вибіркового рейтингу кредитування (1 млрд. грн.) із топ 16 аналізованих нами банків [3].

Незважаючи на те, що частка проблемних сільських кредитів в окремих банках трохи зменшилася, у цілому можемо констатувати, що в умовах воєнного стану (станом на 1 грудня 2024 р.) рівень проблемних сільськогосподарських креди-

тів у державних і комерційних банках залишається на достатньо високому рівні.

У світлі подальшого наукового пошук акцентовано увагу на ще одному ризику – ціновий фактор. Ціни доцільно враховувати як при формуванні виробничих запасів (корми, насіння, тарифи суб'єктів природних монополій) як фактор зростання собівартості продукції, так і при реалізації сільськогосподарської продукції як фактор зростання/зниження доходів. У багатьох випадках сільгоспвиробники, особливо фермерські господарства є цінодержувачами на ринку, що часто призводить до нижчої закупівельної ціни на їх продукцію. У контрактах переробники висувають жорсткі умови щодо якості продукції, що закуповується, яка оцінюється за низкою показників. Якщо цього не буде дотримано, і без того вигідна базова закупівельна ціна буде знижена [7]. Крім того, великі переробники закуповують продукцію за нижчими середньозваженими цінами, тому їх присутність може призвести до зниження закупівельних цін. Все це призводить до зниження надходжень, що, враховуючи збільшення витрат, не завжди сприяє якісному обслуговуванню наявних зобов'язань. Для дрібних фермерів і приватних домогосподарств, які розглядають кредитні пропозиції на невеликі суми, трансакційні витрати на отримання однієї гривні позикових коштів вище, ніж при кредитуванні великих інвестиційних проектів. Для кредитних установ вони будуть великими при видачі кредитів. Підвищення відсоткових ставок (на кшталт споживчих кредитів) неможливе, тому що сільгоспвиробники не зможуть користуватися коштами банку під величезні відсотки [4].

Резюмуючи зазначене вище, наголосимо, що для підприємств агропромислового виробництва зростання кредитування обмежується такими факторами:

1. Слабкий розвиток банківської інфраструктури в сільській місцевості та віддаленість кредиторів. Нині кредитна установа має обслуговувати декілька сільських громад. До того ж, у сільській місцевості відсутні великі та середні кредитоспроможні підприємства, що унеможлиблює залучення фінансових ресурсів для забезпечення фінансової стійкості.

2. Територіальна диверсифікація позичальників. Для сільського господарства потрібні великі площі землі. У сільськогосподарському виробництві, на відміну від промисловості, немає зайвих коштів, спрямованих на територіальне укрупнення та концентрацію. Тут діє принцип територіальної спеціалізації. Водночас це є негативним фактором для організації ефективної кредитної системи, адже банки є переважно комерційними установами і відкривають свої представництва залежно від кількості населення на відповідній території.

3. Труднощі в отриманні кредитних коштів. Більшість кредитних продуктів призначені для діючих сільгоспвиробників.

4. Відсутність кредитних продуктів, що забезпечують потреби сільськогосподарського вироб-

ництва. Існують додаткові обмеження щодо розвитку кредитної системи з боку кредитних установ. По-перше, вказується на низьку прибутковість галузі та високий ризик збитків. Через низьку рентабельність та значні ризики сільськогосподарські підприємства не є для банків привабливим інвестиційним напрямом для кредитних ресурсів [5].

Головною загрозою для банківської сфери є кредитний ризик. Фінансові установи наражаються на ризик неповернення позик (див. рис. 2), що може бути викликано несприятливими погодними умовами, хворобами рослин, коливанням цін на продукцію, змінами законодавства. Високий ризик кредитування залишається для агропідприємств, що повільно відновлюються, також деякі труднощі мають виробники через втрату попиту на товари та низькі внутрішні ціни на продукцію. Ризикованим є кредитування агробізнесу, що працює в регіонах, де проводяться активні бойові дії [16].

Загалом процес надання кредитів підприємствам агропромислового виробництва практично нічим не відрізняється від кредитування позичальників інших галузей економіки. Проте специфіка аграрного виробництва впливає на кожен етап процесу кредитування. Цей вплив виражається передусім у: труднощах аналізу кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників; потреби позичальників у середньо-

та довгострокових кредитах; наявності пільгового періоду кредитування; дуже високому кредитному ризику (природний і економічний); кредитування тільки під заставне забезпечення; обов'язкова наявність державної гарантії погашення кредиту або страхування ризиків.

Банки прагнуть надавати кредити з мінімальними ризиками тим підприємствам агропромислового виробництва, які мають високу фінансову стійкість, значну заставну базу та мають тривалий досвід господарювання на аграрному ринку. Це призводить до того, що нові підприємства та підприємства, які зазнали збитків з об'єктивних причин (посуха, епідемії), не мають доступу до пільгових кредитів, що суттєво обмежує можливості для їх сталого розвитку.

Зважаючи на слабкий розвиток системи сільськогосподарського кредиту потрібна активна участь держави у забезпеченні кредитними ресурсами суб'єктів агропромислового виробництва у тому числі на найбільш зруйнованих територіях. Для того, щоб покращити умови кредитування для бізнесу було створено програму «Доступні кредити 5-7-9%».

Динаміка залучення кредитних коштів суб'єктами підприємництва агропромислового комплексу у 2024 р., у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка залучення кредитних коштів сільгосптоваровиробниками та переробними підприємствами у 2024 р., у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%»

Банки	Кількість сільгосптоваровиробників, які залучили кредити			Обсяг залученого кредиту / кредитної лінії		
	Усього	у тому числі за програмою 5-7-9%	питома вага в межах усіх банків, % *	Усього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9%	питома вага в межах усіх банків, % **
1	2	3	4	5	6	7
Креді Агріколь банк	323	200	2,3	16 808 666,78	2 313 649,90	4,9
Райффайзен Банк	2 199	17	0,2	14 820 145,00	48 965,90	0,1
Приватбанк	3 823	3 229	36,9	11 490 670,89	10 599 091,27	22,6
Ощадбанк	2 818	2 485	28,4	10 611 366,25	7 815 526,31	16,7
Прокредит Банк	1 109	805	9,2	9 372 229,01	5 395 359,84	11,5
ОТП Банк	322	233	2,7	6 383 469,88	3 368 987,99	7,2
ПУМБ	530	204	2,3	6 261 400,67	1 200 414,20	2,6
Укресімбанк	166	137	1,6	6 188 525,00	2 963 237,00	6,3
Банк «Південний»	65	32	0,37	6 039 460,18	2 138 493,23	4,6
Укргазбанк	586	518	5,9	3 720 728,63	2 666 656,35	5,7
Сенс-Банк	59	41	0,5	2 279 278,12	1 063 769,87	2,3
Банк Восток	68	43	0,5	1 688 362,00	797 620,00	1,7
АКБ «Львів»	312	204	2,3	1 682 866,00	1 063 772,00	2,3
Банк Кредит Дніпро	164	162	1,9	1 497 285,53	1 494 228,52	3,2
Кредобанк	174	152	1,7	1 249 686,93	868 800,28	1,9
ПАТ «Кредитвест банк»	25	21	0,2	1 237 380,09	983 193,89	2,1
Агропросперіс Банк	125	112	1,3	906 102,89	718 876,54	1,5
Таскомбанк	38	11	0,1	817 935,92	443 424,78	0,09
Полікомбанк	14	10	0,1	177 903,20	123 512,90	0,3
РадаБанк	15	9	0,1	160 448,00	108 850,00	0,2
Полтава-Банк	31	29	0,3	157 179,46	147 179,46	0,3
МетаБанк	13	6	0,07	140 090,00	23 590,00	0,05
«МТБ БАНК»	11	11	0,1	134 500,00	134 500,00	0,3

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
МІБ	17	8	0,09	113 580,00	45 980,00	0,1
Банк Український Капітал	8	5	0,06	104 500,00	89 000,00	0,2
RwS bank	1	1	0,01	97 919,42	14 698,89	0,03
«Скай банк»	3	2	0,02	96 874,21	88 574,00	0,2
Банк Альянс	4	4	0,05	84 910,00	84 910,00	0,2
КБ «Глобус»	50	46	0,5	57 453,96	50 153,96	0,07
«Асвіо»	7	6	0,07	44 847,00	31 847,00	0,07
«Альтбанк»	2	2	0,02	16 000,00	16 000,00	0,03
«Комінбанк»	1	1	0,01	13 500,00	13 500,00	0,03
«Правекс банк»	4	4	0,05	4 185,00	4 185,00	0,009
Кристалбанк	1	0	0	2 600,00	0	0
<i>Всього по банках</i>	<i>13 088</i>	<i>8750</i>	<i>100</i>	<i>104 462 050,02</i>	<i>46 920 549,08</i>	<i>100</i>
Було у 2023 р.	13 981	10 914		78 837 495,85	44 512 714,00	
Було у 2022 р.	43 648			95 467 281,55		

Джерело: складено автором за матеріалами [17]

Введемо позначення до табл. 1: питома вага в межах усіх банків, % * – частка сільгосптоваровиробників, які залучили кредити за програмою 5-7-9% у межах усіх банків; питома вага в межах усіх банків, % ** – частка обсягу залучених кредитів сільгосптоваровиробниками за програмою 5-7-9% у портфелі банків.

Як видно в табл. 1, у 2024 р. у рамках дії програми фінансової підтримки в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів 34 банки надавали кредити сільгосптоваровиробникам. Найбільше кредитів аграріям у 2024 р. було надано наступними банками: Креді Агріколь Банк (16,8 млрд. грн., з них за програмою – 2,3 млрд. грн.), Приватбанк (11,5 млрд. грн., з них за програмою – 10,6 млрд. грн.), Ощадбанк (10,6 млрд. грн., з них за програмою – 7,8 млрд. грн.), Прокредит Банк (9,4 млрд. грн., з них за програмою – 5,4 млрд. грн.), ОТП Банк (6,4 млрд. грн., з них за програмою – 3,4 млрд. грн.), ПУМБ (6,3 млрд. грн., з них за програмою – 1,2 млрд. грн.), Укрексімбанк (6,2 млрд. грн., з них компенсовано майже 3,0 млрд. грн.), Банк «Південний» (6,0 млрд. грн., з них за програмою – 2,0 млрд. грн.), Укргазбанк (3,7 млрд. грн., з них за програмою – 2,7 млрд. грн.) та Сенс-Банк (2,3 млрд. грн., з них за програмою – 1,1 млрд. грн.). До речі, другим за обсягом надання коштів аграріям по всіх програмах кредитування у 2024 р. став Райффайзен Банк – 14,8 млрд. грн., проте за програмою сума становила лише 49,0 млн. грн. з цих коштів [17].

Серед ключових причин недостатньої ефективності механізму надання пільгових кредитів підприємствам агропромислового виробництва відмітимо: складна для банку процедура документообігу при розгляді заявки на отримання пільгового кредиту; швидке вичерпання пільгового кредитування; банки віддають перевагу потужним гравцям аграрного ринку, що зменшує ймовірність отримання кредиту малим бізнесом; наявність певних умов надання кредиту, які не враховують специфіку галузі (наприклад, деякі банки однією з умов визначають наявність щомісячних надходжень на рахунок позичальника, а враховуючи

чинник сезонності, не всі сільськогосподарські підприємства можуть їх надати); тривалі терміни узгодження означають, що після їх закінчення кредит перестає бути актуальним, враховуючи ту ж сезонність; складна процедура застави [18].

Для вдосконалення механізму пільгового кредитування підприємствам агропромислового виробництва можна запропонувати наступне. Для спрощення документообігу доцільно вести єдину базу сільгоспвиробників, яка повинна містити достовірні дані про їх фінансовий стан. Це не лише спростить документообіг, а й скоротить час погодження заявок на отримання пільгових кредитів, у тому числі в Мінагрополітики. З метою забезпечення адекватного кредитування малого агробізнесу доцільно розглянути можливість внесення підприємств цієї категорії в окремий реєстр. Для цієї категорії мають бути встановлені граничні розміри для надання пільгових позик підприємствам, які не підпадають під цю категорію, тобто доцільно розрізняти кредити для великих і малих сільськогосподарських підприємств [19].

Ефективним інструментом визначення розміру пільгового кредиту може стати диференціація за рівнем доходів підприємства позичальника та розміром земельної ділянки, що забудовується. Спростити процедуру отримання пільгових кредитів до 2 мільйонів гривень, які користуються найбільшим попитом у цієї категорії позичальників. Фактор сезонності можна пом'якшити, відстрочивши виплати кредиту на півроку або відтермінувавши виплати до четвертого кварталу. Однією з основних причин відмови в кредитній заявці є недостатність заставної бази. Необхідно послабити жорсткі вимоги до процедури заставного забезпечення. Земля у власності фермера та вживана сільськогосподарська техніка наразі не всіма банками приймаються в заставу. Доцільно розглянути можливість включення цих категорій до заставної бази, оскільки це значно підвищує потенційну ймовірність схвалення кредиту [20].

Висока інтенсивність фінансових потоків у сільському господарстві покликана забезпечити високий рівень інвестиційної безпеки та хорошу

оплату кредитів сільськогосподарськими підприємствами.

Одним із шляхів вирішення проблем банківського кредитування підприємств агропромислового виробництва є створення оптимального механізму взаємодії сільськогосподарських товаровиробників і банків. З цією метою пропонується: трансформувати кредитну політику банків щодо кредитування сільського господарства; провести аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств шляхом переговорів між банком та позичальником. Лише після цього визначаються умови кредитування та виділяють сільгоспвиробників в окрему категорію позичальників; делегування індивідуального персоналу, що спеціалізується на кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників; забезпечення продовження кредитних договорів або відстрочення платежів на період стагнації до одного року, щоб фермери могли продавати свою продукцію за більш вигідними цінами; врахувати особливості позичальників для збільшення доступності кредитних коштів для сільгоспвиробників для забезпечення їх фінансової стійкості.

Висновки

У статті систематизовано кардинальні чинники, що перешкоджають розвитку сільськогосподарського кредитування з позицій банків і агробізнесу. З точки зору банків, розвиток кредитування аграрної галузі гальмується високими кредитними ризиками, відсутністю належного забезпечення кредитів, нестачею довгострокових кредитних ресурсів, високою вартістю кредитного супроводу, недостатньо оптимізованою технологією кредитного процесу. Усунення виявлених факторів стане можливе шляхом: трансформації законодавства у сфері організації сільського підприємництва та створення сприятливого бізнес-клімату; зниження податкового тягаря; формування ефективної системи кредитних гарантій та поруки дозволить банкам активніше брати участь у процесі кредитування; удосконалення технологій оцінки кредитоспроможності клієнтів та оптимізації кредитного процесу з урахуванням специфіки сільськогосподарської діяльності; застосування кращої світової практики у сфері сільського кредитування.

Розгляд української практики сільськогосподарського кредитування демонструє, що побутують значні відмінності в обсягах кредитування по регіонах, що зумовлено неоднорідністю фінансової привабливості, соціальної та ринкової інфраструктури. Серед негативних випадків у системі банківського кредитування підприємств агропромислового виробництва визначимо: нечіткість процедур оформлення документів, так як чимало банків для прийняття кредитних рішень вимагають управлінську документацію, яка не відображається в офіційній бухгалтерській та податковій звітності малого бізнесу; невідповідність динаміки попиту агропідприємств на банківські послуги ступеню задоволення попиту на

послуги, що надаються фінансово-кредитними установами (попит на позику перевищує пропозицію); використання банками обмеженого спектру кредитних послуг; відсутність довершеної системи інформування сільських підприємств з боку регіональних банків про нові технології та продукти; створення кредитних програм без урахування індивідуальних відзнак функціонування підприємств; жорсткі вимоги до тривалості (стажу) господарської діяльності агропідприємств, що робить практично неможливим отримання кредитів дрібним бізнесом; нерозвиненість системи мікрокредитування в банках.

На базі оцінки проблем функціонування чинного механізму сільськогосподарського кредитування запропоновано покращений підхід до організації взаємодії агропідприємництва та банківських установ, який полягає в сегментації банківських продуктів, зокрема кредитів дрібному бізнесу за цільовим призначенням: мікрокредити, кредити на інвестиційні потреби (основний капітал) та позики на поточні потреби (оборотні кошти). Кожному сегменту призначається відповідний фінансовий агент, який може задовольнити конкретні фінансові потреби дрібного бізнесу на певному етапі життєвого циклу: банк, лізингова або факторингова компанія. Взаємодія між фінансовими суб'єктами та сегментами кредитного ринку опосередковується спеціалізованими посередниками, зокрема Фондом часткового гарантування кредитів у сільському господарстві та Фондом розвитку підприємництва, завданням яких стає збалансування можливостей малого агробізнесу та вимог до кредитоспроможності банків та інших фінансових суб'єктів. Дія компенсаційних інструментів спрямована на зниження процентних ставок за кредитами малому агробізнесу шляхом компенсацій, субсидій або пільгового фінансування власної участі сільських підприємств у капітальних інвестиціях.

В умовах повоєнного відновлення економіки ключова роль у реалізації запропонованих концептуальних підходів належить державі, яка повинна проявити ініціативу щодо фінансування розвитку підприємств агропромислового виробництва для забезпечення їх фінансової стійкості. Оскільки дестабілізація в країні, зовнішні загрози, гібридна війна вельми уповільнили розвиток ринкових методів кредитування агропідприємств, доречно перенести акцент на державні, неринкові методи фінансування агропідприємств у формі субсидій, гарантій чи пільгових кредитів.

Практична значимість статті полягає в тому, що запропоновані автором положення щодо якісного покращення взаємодії банківських установ та підприємств агропромислового виробництва в контексті кредитного обслуговування для забезпечення фінансової стійкості останніх доведені до конкретних пропозицій, що мають вагомий вплив для підвищення ролі фінансово-кредитних установ у розвитку вітчизняного аграрного виробництва.

Abstract

The article analyzes the domestic practice of bank lending to agricultural enterprises to ensure their financial stability. The purpose of the article is the theoretical substantiation and development of methodological approaches to the improvement of bank lending as an important tool for ensuring the financial stability of agro-industrial enterprises in the conditions of post-war economic recovery. When processing, studying and analyzing the collected materials, a number of economic research methods were used: analytical, economic-statistical, abstract-logical, dialectical, analysis and synthesis, grouping and comparison methods. The role of bank credit in the activity of agro-industrial enterprises is revealed. The overall state and development trends of bank agricultural lending in Ukraine are analyzed. The resource and institutional capabilities of banks in the long-term monetary needs of agro-industrial companies are investigated. The financial needs of agricultural enterprises for current production activities are analyzed and the possibilities of banks to satisfy them are estimated. The problems of credit participation in the development of agrarian enterprises are established. The factors, causes and conditions that inhibit the fruitful interaction of banks with the agrarian sector of the economy are revealed. The assessment of the effectiveness of credit support of agricultural business subjects by banks was carried out. Directions for improving the financial mechanism of bank lending in the agricultural sector have been formulated. Prospective forms and ways of interaction between banks and agricultural sector enterprises are defined. Priority directions for expanding the interaction of banks and agro-industrial enterprises in the context of ensuring their financial stability are proposed. The practical significance of the article lies in the fact that the provisions proposed by the author regarding the qualitative improvement of the interaction between banking institutions and agro-industrial enterprises in the context of credit services to ensure the financial stability of the latter are brought to concrete proposals that are important for increasing the role of financial and credit institutions in the development of domestic agricultural production.

Список літератури:

1. Alscher, A. & Kolbecher, M. (2018). Ist deutschlands mittelstand bereit für FinTech und online-kredite? Zeitschrift für Bankrecht und Bankwirtschaft, Vol. 30, No. 1, pp. 43-67. DOI: 10.15375/zbb-2018-0105.
2. Gassiah, N., & Kikula, J. (2022). Challenges small and medium enterprises (SMEs) face in acquiring loans from commercial banks in Tanzania. African Journal of Business Management, Vol. 16, Issue 4, pp. 74-81. DOI: 10.5897/AJBM2021.9295.
3. Andros, S., Gerasymchuk, V. (2023). Development trends of the market of agricultural lending to households in Ukraine: analysis of consumer and mortgage loans. Research on World Agricultural Economy, Vol. 4, Issue 2: 846. pp. 32-46. DOI: 10.36956/rwae.v4i2.846.
4. Msomi, T.S. (2023). The effect of interest rates on credit access for small and medium-sized enterprises: a South African perspective. Banks and Bank Systems, Vol. 18, Issue 4, pp. 140-148. DOI: 10.21511/bbs.18(4).2023.13.
5. Osano, H.M. & Languitane, H. (2016). Factors influencing access to finance by SMEs in Mozambique: case of SMEs in Maputo central business district. Journal of Innovation and Entrepreneurship, Vol. 5, Issue 1, pp. 1-16. DOI: 10.1186/s13731-016-0041-0.
6. Lenger, S. & Ernstberger, Jü. (2011). Das finanzierungsverhalten deutscher unternehmen – hinweise auf eine kreditklemme?, Kredit und Kapital, Duncker & Humblot, Berlin, Vol. 44, No 3, pp. 367-392. DOI: 10.3790/kuk.44.3.367.
7. Finaldi Russo, Paolo & Nigro, Valentina & Pastorelli, Sabrina (2024). Bank lending to small firms: metamorphosis of a financing model. International Review of Economics & Finance, Vol. 90(C), pp. 13-31. DOI: 10.1016/j.iref.2023.10.017
8. Chrisostom, N., Naho, A. & Mwonge, L.A. (2024). The Role of commercial bank loans in enhancing financial performance of small and medium-sized enterprises in Morogoro municipality, Tanzania. Asian Journal of Economics, Business and Accounting, Vol. 24, Issue 9, pp. 188-200. DOI: 10.9734/ajeba/2024/v24i91485.
9. Adelekan, S.A. & Eze, B.U. (2019). Bank loans and small medium enterprises' performance in Lagos, Nigeria. Ilorin Journal of Human Resource Management, Vol. 3, Issue 1, pp. 52-61.
10. Aghazade Elnur Aghshin. (2024). Ways of strengthening the financial stability of small enterprises in Azerbaijan. International Journal of Innovative Technologies in Economy, Vol. 1, Issue 45, pp. 1-27. DOI: 10.31435/rsglobal_ijite/30032024/8131.
11. Cainelli, G., Giannini, V. & Iacobucci, D. (2020). Small firms and bank financing in bad times. Small Business Economics, Vol. 55, Issue 4, pp. 943-953. DOI: 10.1007/s11187-019-00164-7.
12. Hill, M.D., Kelly, G.W., Preve, L.A. & Sarria-Allende, V. (2017). Trade credit or financial credit? An international study of the choice and its influences. Emerging Markets Finance and Trade, Taylor & Francis Journals, Vol. 53, Issue 10, pp. 2318-2332. DOI: 10.1080/1540496X.2017.1319355

13. Mwonge, L.A., & Naho, A. (2021). Determinants of credit demand by smallholder farmers in Morogoro, Tanzania. *African Journal of Agricultural Research*, Vol. 17, Issue 18, pp. 1068-1080. DOI: 10.5897/AJAR2020.15382.
14. Nkwabi, J.M. (2019). A review of factors affecting the growth of small and medium enterprises (SMEs) in Tanzania. *European Journal of Business and Management*, Vol. 11, Issue 33, pp. 1-8. DOI: 10.7176/EJBM/11-33-01.
15. Наглядова статистика. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3>.
16. Андрос С.В. Банківське кредитування як дієвий спосіб вирішення проблеми економічного розвитку аграрних підприємств / С.В. Андрос // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2024. – № 1 (27). – С. 5-17. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejoru/2024/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.11081236
17. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стан кредитування підприємств АПК у 2024 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk/stan-kredytuvannia-pidpriemstv-apk-u-2024-rotsi>.
18. Андрос С.В. Фінансово-кредитна інфраструктура і роль кредитного механізму в забезпеченні стійкого функціонування підприємств агропромислового виробництва / С.В. Андрос // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2024. – № 3 (73). – С. 12-21. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No3/12.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2024.2. DOI: 10.5281/zenodo.12691324
19. Gerasymchuk V., Andros S. Lending of agricultural producers in Ukraine: economic and statistical analysis of data panel. *Food security: modern challenges and mechanisms to ensure: scientific monograph*. – Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. – 167 p. pp. 88-102. DOI: 10.5281/zenodo.7859167.
20. Андрос С.В. Фінансово-кредитні інструменти забезпечення динамічного розвитку підприємств агропромислового комплексу в умовах повоєнного відновлення України / С.В. Андрос // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2024. – № 4 (30). – С. 5-15. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejoru/2024/No4/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.14553444.

References:

1. Alscher, A. & Kolbecher, M. (2018). Ist Deutschlands Mittelstand bereit für FinTech und online-Kredite? *Zeitschrift für Bankrecht und Bankwirtschaft*, Vol. 30, No. 1, pp. 43-67. DOI: 10.15375/zbb-2018-0105 [in German].
2. Gassiah, N., & Kikula, J. (2022). Challenges small and medium enterprises (SMEs) face in acquiring loans from commercial banks in Tanzania. *African Journal of Business Management*, Vol. 16, Issue 4, pp. 74-81. <https://doi.org/10.5897/AJBM2021.9295> [in English].
3. Andros, S., Gerasymchuk, V. (2023). Development trends of the market of agricultural lending to households in Ukraine: analysis of consumer and mortgage loans. *Research on World Agricultural Economy*, Vol. 4, Issue 2: 846. pp. 32-46. DOI: 10.36956/rwae.v4i2.846 [in Ukrainian].
4. Msomi, T.S. (2023). The effect of interest rates on credit access for small and medium-sized enterprises: a South African perspective. *Banks and Bank Systems*, Vol. 18, Issue 4, pp. 140-148. DOI: 10.21511/bbs.18(4).2023.13 [in English].
5. Osano, H.M. & Languitane, H. (2016). Factors influencing access to finance by SMEs in Mozambique: case of SMEs in Maputo central business district. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, Vol. 5, Issue 1, pp. 1-16. DOI: 10.1186/s13731-016-0041-0 [in English].
6. Lenger, S. & Ernstberger, J. (2011). Das Finanzierungsverhalten deutscher Unternehmen – Hinweise auf eine Kreditklemme? *Kredit und Kapital*, Duncker & Humblot, Berlin, Vol. 44, No 3, pp. 367-392. DOI: 10.3790/kuk.44.3.367 [in German].
7. Finaldi Russo, Paolo & Nigro, Valentina & Pastorelli, Sabrina (2024). Bank lending to small firms: metamorphosis of a financing model. *International Review of Economics & Finance*, Vol. 90(C), pp. 13-31. DOI: 10.1016/j.iref.2023.10.017 [in English].
8. Chrisostom, N., Naho, A. & Mwonge, L.A. (2024). The Role of commercial bank loans in enhancing financial performance of small and medium-sized enterprises in Morogoro municipality, Tanzania. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, Vol. 24, Issue 9, pp. 188-200. DOI: 10.9734/ajeba/2024/v24i91485 [in English].
9. Adelekan, S.A. & Eze, B.U. (2019). Bank loans and small medium enterprises' performance in Lagos, Nigeria. *Ilorin Journal of Human Resource Management*, Vol. 3, Issue 1, pp. 52-61 [in English].

10. Aghazade Elnur Aghshin. (2024). Ways of strengthening the financial stability of small enterprises in Azerbaijan. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, Vol. 1, Issue 45, pp. 1-27. DOI: 10.31435/rsglobal_ijite/30032024/8131 [in English].
11. Cainelli, G., Giannini, V. & Iacobucci, D. (2020). Small firms and bank financing in bad times. *Small Business Economics*, Vol. 55, Issue 4, pp. 943-953. DOI: 10.1007/s11187-019-00164-7 [in English].
12. Hill, M.D., Kelly, G.W., Preve, L.A. & Sarria-Allende, V. (2017). Trade credit or financial credit? An international study of the choice and its influences. *Emerging Markets Finance and Trade*, Taylor & Francis Journals, Vol. 53, Issue 10, pp. 2318-2332. DOI: 10.1080/1540496X.2017.1319355 [in English].
13. Mwonge, L.A., & Naho, A. (2021). Determinants of credit demand by smallholder farmers in Morogoro, Tanzania. *African Journal of Agricultural Research*, Vol. 17, Issue 18, pp. 1068-1080. DOI: 10.5897/AJAR2020.15382 [in English].
14. Nkwabi, J.M. (2019). A review of factors affecting the growth of small and medium enterprises (SMEs) in Tanzania. *European Journal of Business and Management*, Vol. 11, Issue 33, pp. 1-8. DOI: 10.7176/EJBM/11-33-01 [in English].
15. Supervisory statistics. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> [in Ukrainian].
16. Andros, S.V. (2024). Bank Lending as an Effective Way to Solving the Problem of Economic Development of Agricultural Enterprises. *Economic journal Odesa polytechnic university*, 1 (27). P. 5-17. Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.11081236 [in Ukrainian].
17. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Status of lending to agricultural enterprises in 2024. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk/stan-kredytuvannya-pidpriemstv-apk-u-2024-rotsi> [in Ukrainian].
18. Andros S.V. (2024). Financial and credit infrastructure and the role of the credit mechanism in ensuring sustainable operation of agricultural production enterprise. *Economics: time realities. Scientific journal*, 3 (73), pp. 12-21. Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No3/12.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2024.2. DOI: 10.5281/zenodo.12691324 [in Ukrainian].
19. Gerasymchuk, V., Andros, S. (2023). Lending of agricultural producers in Ukraine: economic and statistical analysis of data panel. *Food security: modern challenges and mechanisms to ensure: scientific monograph*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 167 p., pp. 88-102. DOI: 10.5281/zenodo.7859167 [in Ukrainian].
20. Andros, S.V. (2024). Financial and credit instruments for ensuring the dynamic development of enterprises of the agroindustrial complex in the conditions of the post-war recovery of Ukraine. *Economic journal Odesa polytechnic university*, 4 (30), pp. 5-15. Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.14553444 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Андрос С.В. Банківське кредитування як важливий інструмент забезпечення фінансової стійкості підприємств агропромислового виробництва в умовах повоєнного відновлення економіки / С.В. Андрос // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2025. – № 3 (79). – С. 18-29. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/18.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2025.2. DOI: 10.5281/zenodo.15749959.

Reference a Journal Article:

Andros S.V. *Bank Lending as an Important Tool for Ensuring Financial Stability of Agro-Industrial Production Enterprises in the Conditions of Post-War Economic Recovery* / S.V. Andros // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2025. – № 3 (79). – P. 18-29. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/18.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.03.2025.2. DOI: 10.5281/zenodo.15749959.

